

Vincze Anikó

TÁRSADALMI TŐKE ÉS DEMOKRÁCIA A CSOPORTTAGSÁG ÉS A TÁRSADALMI, POLITIKAI SZEREPVÁLLALÁS FINNORSZÁGBAN ÉS MAGYARORSZÁGON*

A társadalmi tőke mint az emberi kapcsolatokból, hálózatokból származó erőforrás összefüggése a demokráciával régóta foglalkoztatja a kutatókat és számos írás jelent meg e témában. A társadalmi tőkének általában három dimenzióját különböztetik meg, ezek: a bizalom, a kölcsönösség, és a társadalmi csoportokban, civil szerveződésekben való részvétel (Skrabski 2008). Ezek közül dolgozatomban az egyik szempontra, a civil szervezetekben való részvételre fókuszálok, melynek a társadalmi, politikai szerepvállalással való kapcsolatát vizsgálom meg és hasonlítom össze két országban, Magyarországon és Finnországban.

A demokrácia hatékony működésének egyik fontos mutatója az aktív társadalmi, politikai szerepvállalás. Hiszen ez jelzi azt, hogy a társadalom nem kiszolgáltatott az állami hatalomnak és passzívan függ tőle, hanem kontrollálja azt és aktívan részt vesz működtetésében. Ehhez elengedhetetlen egy erős és aktív civil társadalom, amelyben az emberek megtanulnak a közös célokért együttműködve cselekedni, valamint közös normákat és értékeket sajátítanak el. Az egyes társadalmak közötti gazdasági és egyéb különbségek visszavezethetők a társadalmi tőke mértékére és ezen belül a civil szerveződések kiterjedtségére és erősségére (Skrabski 2008). Elemzésemben a magyar és a finn társadalom eltéréseit vetem össze a közösségi szerveződés és a politikai, társadalmi szerepvállalás tekintetében, majd a kettő kapcsolatát is megvizsgálom mindkét országban.

I. ELMÉLETI KERETEK

1. A TÁRSADALMI TŐKE

A társadalmi tőke fogalmát sokan és sokféleképpen értelmezték. Alapvetően két kutatási irányvonalat lehet megkülönböztetni az elemzés mikro-, versus makro-

* Jelen dolgozat Utasi Ágnes tanámó „Társadalmi integráció és szolidaritás” című kurzusának keretében készült elemző tanulmány átdolgozott változata.

szintű felosztása alapján. Az egyik irányvonal az egyénből indul ki, és arra helyezi a hangsúlyt, hogy az egyén számára milyen haszonnal jár a társadalmi tőke. Más szóval, hogyan tudja az egyén elérni és mozgósítani a kapcsolathálóba ágyazott erőforrásokat saját céljainak elérésére. A másik elméletcsoport a társadalmi tőke hasznosságát a közösség szempontjából közelíti meg. Ezen elgondolások szerint a társadalmi tőke bizonyos kollektív célok eléréséhez járul hozzá, mint például a részvételi demokrácia megerősítése (Son – Lin 2007). A bemutatott elemzési szinteket szem előtt tartva, jelen dolgozatban a társadalmi tőke legfontosabb koncepciói közül mutatok be néhányat.

Maga az elnevezés James Colemantól származik, aki ez alatt az egyén kapcsolatrendszerének erőforrásként való hasznosítását értette. Megfogalmazásában a társadalmi tőke „*a tőke többi formájától eltérően a cselekvők közötti viszonyok struktúrájában ölt testet.*” (Coleman 2006: 112). A társadalmi kapcsolatrendszer elsősorban a személy számára szolgál erőforrásként, lehetővé téve bizonyos célok megvalósítását. Ugyanakkor megjelenik nála a társadalmi tőke közjószág jellege is. Bizonyos típusainak előnyeit ugyanis a létrehozók nem kizárólagosan élvezik, hanem mások is részesülnek belőle, ezért az egyének a szükségesnél kevesebbet fektetnek be a társadalmi tőke létrehozásába (Coleman 2006).

Pierre Bourdieu három tőkefajtát különböztet meg: a gazdasági, kulturális és társadalmi tőkét, melyek között átjárás van, átválthatók másik tőkefajta. Bourdieu értelmezésében a társadalmi tőke „*azon aktuális és potenciális erőforrások összessége, amelyek a kölcsönös ismertségek vagy elismerés többé-kevésbé intézményesült viszonyai tartós hálózatának birtoklásához kapcsolódnak.*” (Bourdieu 1999, 167.). Ez az erőforrás tehát egy csoporthoz való tartozáson alapul. Bourdieu-nél is a társadalmi tőke egyéni jellege dominál, vagyis elsősorban az egyén számára van haszna. A kölcsönösségen és viszonyosságon alapuló összeköttetéseket az egyén hatékonyan tudja mozgósítani fontos pozíciók betöltésénél vagy a karrier építésénél (Orbán – Szántó 2006).

Ezzel szemben Putnam a társadalmi tőke közösségi jellegét, és kollektív hasznát hangsúlyozza. A társadalmi tőkének – mint társadalmi szerveződésnek – sajátosságai a kapcsolathálózatok, normák és a társadalmi bizalom, amelyek előmozdítják a kölcsönösen előnyös koordinációt és együttműködést. Azokban a közösségekben, amelyekben erős a társadalmi tőke, általános a reciprocitás normája és kialakul a kölcsönös bizalom, amelyek segítik a koordinációt és kommunikációt (Putnam 2006).

Mivel elemzésemet a közösségi életbe való beágyazódás és a politikai, társadalmi szerepvállalás összefüggéseiről végzem, ezért a társadalmi tőkének ez utóbbi koncepcióját, amely a közösség felől közelít, fejtem ki részletesebben és mutatok rá különböző aspektusaira.

2. TÁRSADALMI TŐKE ÉS DEMOKRÁCIA

A társadalmi tőkének számos előnye van mind az egyénre mind a társadalomra nézve. Egyre több olyan kutatás lát napvilágot, amely a társadalmi tőkének az egészségi állapotra és az életminőségre gyakorolt hatásait vizsgálja. A társadalom szempontjából fontos előnyeit a közgazdaságtan és a politikatudomány kutatják. A közgazdaságtan a társadalmi tőkének a gazdasági sikerességre és egy nemzet versenyképességére vonatkozó hatását vizsgálja (Skrabski 2008). A kapcsolathálóknak kialakuló társadalmi együttműködés növeli a gazdasági hatékonyságot, hiszen a bizalom és a kölcsönösen elfogadott és betartott normák olcsóbbá teszik a gazdasági élet működtetését (Csáth 2002).

A politikai tudományok a társadalmi tőkében olyan erőforrást látnak, amely a demokrácia megerősítését szolgálja (Skrabski 2008). Habár Toqueville nem használta és nem ismerte még a társadalmi tőke fogalmát, már a nagy hatású „*A demokrácia Amerikában*” című művében felhívja a figyelmet arra, hogy milyen fontos az erős civil társadalom, a közösségi szerveződés a demokrácia hatékony működéséhez. „*A demokratikus társadalmakban a társulás művészete a fő-fő tudomány*” (Toqueville 1983, 407.). Toqueville figyelmét Amerikában végzett vizsgálódása során leginkább az ragadta meg, hogy a társadalom alulról szerveződik, kis közösségek alakulnak, amelyek az élet minden területére kiterjednek. „*Az amerikaiak körében folyvást társulnak a legkülönbözőbb korú, létfeltételű, szellemű emberek. Nemcsak kereskedelmi és ipari társulásaik vannak, melyekben mindenki részt vesz, hanem ezernyi más is...*” (Toqueville 1983, 402.) „*Szerintem leginkább Amerika szellemi és erkölcsi társulásai érdemlik ki érdeklődésünket.*” (Toqueville 1983, 407.) Azt, hogy milyen összefüggés van a társulások és a demokrácia működése között, a következőképpen fogalmazza meg: „*A demokratikus népeknél az állampolgárok csak a társulásokon keresztül fejthetnek ki ellenállást a központi hatalommal szemben.*” (Toqueville 1983, 512.) Vagyis a hatalom kontrollálása, a demokratikus berendezkedés megerősítése az aktív civil társadalom által lehetséges.

Putnam az olasz társadalomban végzett kutatásain keresztül mutatja be, hogy a társadalmi tőke – ami szerinte elsősorban a civil szerveződésekben testesül meg – milyen mértékben befolyásolja a politikai aktivitást, politikai érdeklődést a társadalmi bizalom, a kooperáció és a közös célok elérését célzó kollektív cselekvés kialakulásának következtében. A szerző szerint a társadalmi tőke képezi a demokrácia alapját. A következőképpen foglalja össze kutatása tanulságát: „*Building social capital will not be easy, but it is the key to making democracy work.*” (Putnam 1993, 185.)

A civil vagy önkéntes szervezetekben való részvétel a demokrácia iskolájaként működik (Teorell 2003). Hiszen ilyen kapcsolati hálóknak sajátítják el az egyének a kooperáció értékét, megerősödik a társadalmi bizalom és a gyenge kötések révén több információhoz jutnak, valamint kapcsolatba kerülhetnek a társadalom más rétegeiből származó emberekkel (Rothstein – Stolle 2003).

3. A TÁRSADALMI TŐKE MÉRÉSE

A társadalmi tőkének általában három dimenzióját szokták különböző módon mérni. Ezek a bizalom, a kölcsönösség és a társadalmi, civil csoportokban való részvétel és támogatás (Skrabski 2008). Nemzetközi vizsgálatok azt mutatják, hogy a skandináv országokban a legmagasabb a bizalom értéke, Magyarországon viszont a társadalmi bizalmatlanság jellemző (OECD 2001). Magyarországon a civil szervezetekben való részvétel is csökkent. Csáth Magdolna (2002) tanulmányában bemutatja Pippa Norris kutatását, amelyben 47 országot hasonlítottak össze a társadalmi tőke erősségének tekintetében az egymás iránti bizalom és a civil szervezetekben résztvevők aránya alapján. A kutatás azt mutatta, hogy a fejlett gazdasággal és demokratikus hagyományokkal rendelkező nemzetekben a legerősebb a társadalmi tőke. A kilencvenes évek közepén végzett kutatásban az első három helyet a Skandináv országok foglalták el, elsőként Norvégia, Svédország, majd Finnország. Magyarország ebben a felmérésben a 25. helyre került. Az erős társadalmi tőke a demokráciát azáltal erősíti meg, hogy az alulról építkező, civil szerveződésekben a különböző származású és státuszú egyének között kapcsolat alakul ki, ami gyengíti a hierarchikus, függőségi viszonyokat. A rendszerváltó országokban a gyenge társadalmi tőke egyik oka a gyenge civil társadalom, a tisztázatlan privatizációs ügyek a rendszerváltás során stb. (Csáth 2002).

4. CIVIL TÁRSADALOM, CIVIL SZERVEZET

A szakirodalomban számos névvel illetik a civil szervezeteket, attól függően, hogy melyik jellemzőjét kívánják a szerzők kiemelni. Magyarországon a legelterjedtebb a civil vagy non-profit megjelölés. Használják még a „NGO” (non-governmental organization – nem-kormányzati szervezet), a „harmadik szektor” és az „önkéntes szervezet” (voluntary associations) elnevezést is. Ezek a fogalmak mind egy-egy vonását emelik ki a civil társadalomnak (Geszi 2003). A non-profit elnevezés gazdasági szempontból közelít, és arra helyezi a hangsúlyt, hogy ezek a szervezetek nem profitorientáltak. Vagyis a gazdaságban részben megtalálható, és profitorientált alapon elérhető szolgáltatásokat nem profitorientált alapon biztosítják önszervező, az állampolgárok által létrehozott társadalmi szervezetek (Unger 2005).

Ha a kormányzati szektortól, az államtól, politikától akarják elválasztani a civil társadalmat, akkor az NGO fogalmát használják. Ez a legszélesebb értelmű fogalom, mert minden nem állami szervezet beletartozik. A „civil társadalom”, „az önkéntes szervezetek” vagy a „civil önszerveződés” elnevezések a civil kezdeményezések fontosságát hangsúlyozzák (Geszi 2003).

Összefoglalóan tehát a civil szervezetek olyan, az egyének által önszerveződéssel és önkéntes alapon létrehozott szervezetek, melyek az államtól, politikától függetlenek, nem profitorientáltak, és bizonyos szintű szervezethez tartozással, intézményességgel rendelkeznek (Tamás 2005).

5. FINNORSZÁG ÉS MAGYARORSZÁG A CIVIL SZERVEZETEK ÉS A DEMOKRÁCIA TÜKRÉBEN

5.1. Finnország

5.1.1. Történelem és általános adatok

Finnország az észak-európai Skandináv országok egyike, szárazföldön Norvégiával, Svédországgal és Oroszországgal határos, tengeren pedig Észtországgal. A 338.000 km²-rel rendelkező ország lakossága 5,3 millió fő. Finnország hét évszázadon keresztül – a XII. századtól a XIX. századig – svéd uralom alatt állt. A két országnak e hosszú kapcsolata ma is érezteti hatását, hiszen erősen keveredett a két ország lakossága, Finnországban a svéd népesség aránya napjainkban 6 %. Ebből kifolyólag az országnak két hivatalos nyelve van, a finn mellett a svéd is. Oroszország 1808-ban foglalta el Finnországot, melyet autonóm nagyhercegséggé tett. Teljes függetlenségét 1917-ben az oroszországi bolsevik forradalom után nyerte el, ekkor kiáltották ki a Finn Köztársaságot. A II. világháborúban Finnország a Szovjetunió ellen harcolt, azonban a háború után együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződéseket kötöttek egymással. A szerződésben benne foglaltatik Finnországnak azon törekvése, hogy a nagyhatalmi konfliktusokon kívül maradjon. A két ország kapcsolatának fenntartását gazdasági érdekek is vezérelték, hosszú időn keresztül Finnország volt a Szovjetunió legnagyobb, nem szocialista kereskedelmi partnere Nyugat-Németország után (Klinge 1993). A Szovjetunió összeomlása után 1991-ben, Finnország szabadabb lett, és megerősítette kapcsolatait a Skandináv országokkal. Az Európai Unióba 1995-ben lépett be. Gazdasága nagyon fejlett, a Világ gazdasági Fórum 2009-2010-es listája szerint a világ 6. legversenyképesebb országa (Magyarország az 58. helyen áll)¹. Az egy főre jutó vásárlóerő-paritáson alapuló GDP Finnországban, 2008-as adatok szerint 115,1 vagyis az EU tagállamainak átlagán felüli.² Iparának legerősebb ágazata a telekommunikáció. A Nokia, amely a gazdasági fellendüléshez nagyban hozzájárult, a világ egyik vezető vállalata ebben az ágazatban.

5.1.2. Társadalmi tőke – civil társadalom – demokrácia

A társadalmi tőke nemzetközi összehasonlító vizsgálataiban a Skandináv országok mindig előkelő helyen szerepelnek. Akár a bizalom, akár a civil szervezetekben való részvétel alapján mérve. Mivel magyarázható a társadalmi tőke erőssége Skandináviában? Egyes kutatók a skandináv országokra jellemző szociáldemokrata típusú jóléti modellben látják a magyarázatot. E modell az univerzalitás elve alapján működik, vagyis az állam felelősségvállalása a társadalom

¹ http://index.hu/gazdasag/magyar/2009/09/08/a_vilag_58._legversenykepesebb_oroszaga_vagyunk/

² <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/guip/mapAction.do?indicator=tsieb010&mapMode=satic&mapTab=2&country=fi>

szinte minden tagjára kiterjed. A különböző szociális, egészségügyi és egyéb ellátórendszereket az állam működteti magas színvonalon, amihez az állampolgárok magas adók fizetésével járulnak hozzá. A skandináv társadalmakban alacsony mértékű a szegénység és erős a társadalmi, nemi és egyéb egyenlőségre való törekvés. Ez a jóléti berendezkedés megerősítette a szolidaritás és reciprocitás normáit a társadalomban. Egyes kutatók szerint ez azonban nemhogy erősítette, hanem inkább gyengítette az egyén társadalmi felelősségvállalását azzal, hogy az állam leveszi az egyén válláról a gondoskodás terhét, csupán a magas adót kell befizetni és a szociáldemokrata jóléti modellt támogató pártra szavazni. Ezáltal azonban csökken a közvetlen felelősségvállalás a segítségre szorulókat iránt. Más szerzők szerint viszont fordított a kapcsolat a társadalom és a jóléti modell között, ugyanis az univerzális jóléti állam csak egy olyan társadalomban tudott kialakulni és meggyökeresedni, amelyben hagyományosan erős a bizalom és a reciprocitás normája (Rothstein-Stolle 2003).

A civil társadalom alakulása a Skandináv országokban összefügg a jóléti állam modelljével. Kutatások azt mutatják, hogy a civil szektor nem kiterjedtebb, mint más nyugat-európai országokban, azonban más a struktúrája. Az állam kiterjedt felelősségvállalása tulajdonképpen feleslegessé tette a civil szervezetek részvételét a szociális ellátások, az egészségügy, és az oktatás területén. Azonban jelentős a civil szervezetek száma a sport, szabadidő és kultúra területén. A második világháború után jelentősen csökkent a részvétel és az aktivitás a szociális vagy politikai célokkal rendelkező civil szervezetekben. A személyes fejlődést szolgáló szervezetek – mint a sport, hobbi vagy kulturális szervezetek – tagsága azonban nagymértékben nőtt (Rothstein-Stolle 2003).

5.2. Magyarország

5.2.1. Történelem és általános adatok

Magyarország Közép-Európa szívében helyezkedik el, hét országgal határos. Területe 93.000 km², népessége 10,1 millió fő. Az ország történelméből csak a dolgozat szempontjából fontos mozzanatokat emelem ki.

A második világháború után Magyarország szovjet befolyás alá került, a kommunisták vették át a hatalmat, felszámolták a többpárti demokráciát, egypártrendszer alakították ki. Az 50-es évek elején, Rákosi Mátyás vezetése alatt a sztálinizmus mintájára totális diktatúrát vezettek be. Az 1956-os forradalom után Moszkva kijelölésére Kádár János került pártvezetőként hatalomra. A kezdeti terror után, a 60-as évektől a Kádár-rendszer a kommunizmusnak egy viszonylag enyhe formáját alakította ki. A rendszerváltás 1989-ben következett be, 1989 okt. 23-án kikiáltották a Magyar Köztársaságot, 1990-ben pedig megtartották az első demokratikus választásokat. A politikai változás együtt járt a gazdasági rendszer változásával is, a szocialista típusú tervgazdaságot felváltotta a kapitalizmus. Magyarország 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz.

Magyarország, gazdaságát tekintve elmaradott az Unió tagállamaihoz képest, a vásárlóerő-paritáson alapuló GDP értéke 62,8, vagyis az Uniós átlag alatti.³

5.2.2. Társadalmi tőke-civil társadalom-demokrácia

Magyarországon különböző kutatások azt mutatják, hogy a társadalmi tőke gyenge. Nemzetközi összehasonlításban, a World Value Study 1995-1996-os felmérésében a társadalmi bizalmatlanság mértéke magasnak mutatkozott Magyarországon. A vizsgált 32 ország közül Magyarország a 23. helyen állt az alapján, hogy hányan választották azt, hogy a legtöbb emberben meg lehet bízni. Az igent válaszolók aránya Norvégiában volt a legmagasabb (65,3 %), míg hazánkban ez az arány mindössze 24,6 % (OECD 2001). Skrabski Árpád és Kopp Mária a Hungarostudy longitudinális felmérés alapján (1988, 1995, 2002 és 2006-ban történtek az adatfelvételek) arról számolnak be, hogy Magyarországon mind a társadalmi bizalom, mind a civil szervezetekben való részvétel alacsony mértékű. A társadalmi bizalmatlanság 1995 és 2002 között valamelyest csökkent, 2002 és 2006 között azonban ismét nőtt (Kopp-Skrabski 2008).

A kommunizmus ideje alatt a hatalom megszüntette a civil szerveződéseket, és csak a saját szervezeteinek tette lehetővé a működést. A nyolcvanas években, a gyengülő kádárizmus időszakában kezdett el újraéledni a civil társadalom. Ekkor azonban a civil szervezeti tagság a hatalommal való szembefordulást, politikai tevékenységet jelentett. A politikától való elválás a rendszerváltás után következett be, ekkor kezdett újjáéledni a civil szektor. A kilencvenes évek végén ugrásszerűen megnőtt a különböző területeken – mint a szakmai érdekvédelem, kultúra stb. – tevékenykedő civil szervezetek száma (Tamás 2005). A Hungarostudy felmérése szerint, a civil szervezetekben való részvétel fokozatos erősödése volt megfigyelhető a rendszerváltás után, azonban 2002 és 2006 között 13 %-ról 10 %-ra esett vissza az egyesületi tagok aránya. (Kopp- Skrabski 2008)

II. MÓDSZERTANI KERETEK

1. HIPOTÉZISEK

Az elméleti keretek rámutattak arra, hogy a finn és a magyar társadalom különbözik egymástól gazdaságát, szociális attitűdjeit és a demokrácia működését tekintve. Finnországban több ideje volt a politikai változással együtt járó gazdasági és a társadalmi átalakulás kibontakozásának, míg Magyarországon még kezdeti stádiumban tartanak ezek a folyamatok. Az elméleti keretek alapján azt feltételezem, hogy Finnországban mind a társadalmi, politikai szerepvállalás, mind pedig a különböző civil szervezetekben való részvétel erősebb, mint Magyarországon. Továbbá úgy vélem, hogy mindkét országban erős a két változó közötti összefüggés, vagyis a civil társadalom ereje és kiterjedtsége hatással van a politikai, társadalmi szerepvállalásra.

³ Forrás: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

2. ADATOK

Dolgozatomban az ISSP (International Social Survey Program) 2004-es adatfelvételének adatait elemzem. Ebben az évben, nemzetközi együttműködésben megrendezett kérdőíves adatfelvételben a társadalomtudományi kutatás fontos területeit vizsgálják. Minden évben egy bizottság által kijelölt téma kiemelt szerepet kap a kutatásban. 2004-ben ez a téma az állampolgárság volt. Ebben az évben 39 országban került sor az adatfelvételre, köztük Magyarországon és Finnországban is.⁴ Dolgozatomban két kérdéskör közelebbi vizsgálatára vállalkozom, ezek a politikai, társadalmi szerepvállalás és a szervezeti tagság, valamint a kettő összefüggése a két országban, melyen keresztül a társadalmi tőke és a demokrácia működésének kapcsolatát is kitapinthatjuk.

Magyarországon a teljes mintanagyság N=1035, Finnországban pedig N=1354. A politikai illetve társadalmi szerepvállalásra vonatkozó kérdésblokkban nyolc item szerepelt, melyeket két nagy csoportba lehet osztani. Az egyik a cselekvés, a „manifeszt” politikai szerepvállalás, a másik pedig a kapcsolatteremtés, véleménynyilvánítás közvetlen módon (Teorell 2003). Az első csoportba tartoznak a következők:

- a) Tiltakozó levél, petíció aláírása
- b) Bizonyos termékek politikai, etikai vagy környezetvédelmi megfontolásból történő bojkottja vagy szándékos vásárlása
- c) Tüntetésen, demonstráción való részvétel
- d) Politikai összejövetelen való részvétel

A másik csoportba pedig a következő itemeket sorolhatjuk:

- e) Kapcsolatfelvétel, vagy annak kísérlete politikussal vagy civil szervezet munkatársaival annak érdekében, hogy elmondhassa véleményét
- f) Pénz adományozása vagy pénz gyűjtése társadalmi illetve politikai jellegű tevékenységhez
- g) Kapcsolatfelvétel újságíróval vagy riporterrel, véleménye kifejtése tévében, rádióban vagy újságban
- h) Véleménynyilvánítás internetes politikai fórumokon, hírszobákon keresztül

A felsorolt tevékenységekre négyfokozatú skálán lehetett válaszolni aszerint, hogy a megkérdezett vállalt-e ilyen szerepet a közelmúltban, régebben, vagy ha nem, akkor fog-e, vagy egyáltalán nem akar.

A másik általam kiválasztott kérdésblokk a közösségi, szervezeti tagságra vonatkozik. Öt csoporttípus szerepel a kérdőívben, melyek a következők:

- a) Politikai párt
- b) Szakszervezet, üzleti vagy szakmai társaság
- c) Egyház, vallási gyülekezet
- d) Sport, szabadidős vagy kulturális egyesület
- e) Más önkéntes szervezet

⁴ http://www.za.uni-koeln.de/data/en/issp/codebooks/ZA3950_cdb.pdf, www.issp.org

Mivel a felsorolt csoporttagságokat mint a civil társadalom bázisát szeretném megvizsgálni, a politikai pártban való részvételt és a szakszervezeti tagságot el kell különíteni ettől a szférától. Hiszen a civil szervezetek kritériumai közül az egyik legfontosabb az államtól való függetlenség és az önkéntes alapon való szerveződés. A politikai párt esetében az első, a szakszervezetnél vagy szakmai társaságnál pedig a második feltétel nem teljesül, egyéb tényezők is meghatározzák a tagságot. Hiszen egyes szakmák esetében 2004-ben még kötelező volt a szakmai kamarában való tagság a törvényes praktizáláshoz (pl. orvosok, jogászok esetében). A szakszervezeti tagságot továbbá meghatározza a munkaaktivitás, a tagok köréből kiesnek azok, akik nem dolgoznak, hanem tanulnak vagy munkanélküliek. Magyarországon a szocializmus ideje alatt a munkavállalóknak kötelező volt a szakszervezetbe belépni, és manapság is, bizonyos juttatásokhoz csak ekképpen lehet hozzájutni.

Egyes szerzők szerint (Skrabski 2008) a vallási közösségek sem tartoznak bele a civil szféra kategóriájába, elemzésemben azonban nem teszek különbséget az egyházi gyülekezeti tagság esetében, hiszen ez is egy olyan csoportosulás, amely független a politikától, nem profitorientált és rendelkezik bizonyos mértékű szervezettséggel. Továbbá egy vallási közösség életében való részvétel önkéntes.

A kérdőívben nem csak a tagságra kérdeztek rá, hanem a csoportban való aktivitásra is.⁵

III. ELEMZÉS

1. POLITIKAI, TÁRSADALMI SZEREPVÁLLALÁS

Jelentős különbség mutatkozik a két ország között a társadalmi, politikai szerepvállalásban. Magyarországon mind a nyolc esetben azok a válaszadók vannak legnagyobb arányban, akik még sosem vettek részt a felsorolt akciókban és nem is szándékoznak. Arányuk 66,2 % és 88,1 % között mozog. Ezzel szemben Finnországban azt látjuk, hogy nyitottabbak a felsorolt tevékenységekre az emberek. Többnyire kisebb arányt képviselnek azok, akik elzárkóznak a felsorolt cselekedetektől, mint együttvéve azok, akik valaha részt vállaltak ilyenben, és azok, akik nyitottak arra, hogy valamikor részt vegyenek bennük. Szemléltetésképpen lássunk egy összehasonlító táblázatot a két országban felsorolt politikai, társadalmi cselekvésekre vonatkozó részvételről, és arra való hajlandóságról. Az átláthatóbb összehasonlítás érdekében – bár módszertanilag nem teljesen helyénvaló – a négyfokozatú skála átlagait tüntetem fel az egyes tevékenységeknél. Minél alacsonyabb az átlag, annál jellemzőbb az adott akcióban való részvétel és az arra való hajlandóság. A magas átlag a tevékenységtől való elzárkózásra utal.

⁵ A válaszlehetőségek: 1. tagja és aktív, 2. tagja, de nem aktív, 3. korábban tagja volt, 4. sosem volt tagja

1. Táblázat: Társadalmi, politikai szerepvállalás Magyarországon és Finnországban

	Magyarország	<i>N</i>	Finnország	<i>N</i>
Petíció	3,43	1021	2,49	1247
Bojkott	3,66	1021	2,50	1254
Demonstráció	3,73	1023	3,34	1289
Politikai gyűlés	3,62	1023	2,98	1259
Kapcsolatfelvétel politikussal	3,65	1017	2,95	1283
Adományozás	5,60	1022	2,79	1273
Kapcsolatfelvétel a médiával	3,76	1023	3,11	1300
Internetes politikai fórum	3,84	1021	3,56	1275

A táblázatból kitűnik, hogy nagy eltérések vannak a politikai aktivitás tekintetében a két ország között. Az egyszempontos varianciaelemzés mindegyik item esetében szignifikáns különbséget mutat a két ország között (lásd Függelék I.). Lássuk, a két országban külön-külön hogyan alakulnak a válaszadási arányok.

1.1. Magyarország

Amint a táblázatban is látható, a válaszadók nagyobbik részét azok teszik ki, akik még nem vettek részt a felsorolt akciók egyikében sem, és csak egy kis hányadot képviselnek az aktívan politikai vagy társadalmi szerepet vállalók. A felsorolt tevékenységek közül a petíció aláírását utasítják el legkevésbé az emberek. Leginkább pedig a tüntetésen, demonstráción való részvételtől, a médiával való kapcsolatfelvételtől és az internetes véleménynyilvánítástól tartózkodnak a magyar állampolgárok. A médiával való kapcsolatfelvétel elutasítása mögött meghúzódhat egyrészt az a motívum, hogy ez jelentős erőfeszítést igényel, továbbá a médiával szembeni bizalmatlanság. Erre utalhat az internetes fórumoktól való tartózkodás is. Ebben szerepet játszhat, hogy 2004-ben és előtte még nem volt annyira kiterjedt a háztartások internettel való ellátottsága, és a gyakori internethasználat, mint napjainkban.

2. Táblázat: Társadalmi, politikai szerepvállalás Magyarországon

	<i>N</i>	Az elmúlt 12 hónap- ban (%)	Régebben vállalt (%)	Még nem, de lehet (%)	Nem és nem is akar (%)	Összesen (%)
Tiltakozó levél, petí- ció aláírása	1021	6,6	9,5	17,7	66,2	100
Bizonyos termékek bojkottja	1021	2,7	2,5	20,6	74,2	100
Részvétel tüntetésen, demonstráción	1023	1,5	4,0	14,4	80,0	100
Részvétel politikai gyűlésen	1023	3,1	7,1	14,8	75,0	100
Kapcsolatfelvétel politikussal	1017	2,2	4,2	20,0	73,6	100
Pérez adományozása vagy gyűjtése	1022	3,1	6,0	18,9	72,1	100
Kapcsolatfelvétel a médiával	1023	1,9	2,0	14,7	81,4	100
Véleménynyilvánítás internetes politikai fórumokon	1021	1,7	,5	9,7	88,1	100

Nagyon érdekes, hogy a válaszadók közül azok, akik nem vettek részt a felsorolt tevékenységekben, többségükben nem is akarnak a jövőben sem ilyen szerepet vállalni. Feltűnő az elutasító attitűd a politikai, társadalmi szerepvállalással szemben. Talán leginkább ebben mutatkozik meg a demokrácia gyengesége, hiszen a részvétel hiánya fakadhat más okokból, például abból is, hogy Magyarországon nem igazán fordultak még elő a megkérdezés időpontja előtt a bizonyos akciók. Az elzárkózás ezen cselekedetek előtt azonban a demokráciához szükséges attitűdök hiányát mutatják.

1.2. Finnország

Finnország esetében azt látjuk, hogy jobban megoszlanak a válaszok a négy kategória között, tehát többnyire kiegyenlített a felsorolt tevékenységekben részt vevők, és a nem részt vevők aránya. Együttvéve legtöbbször petíció aláírásában, termékek bojkottálásában és pénz adományozásában vettek részt 2003-ban vagy annál régebben

3. Táblázat: Társadalmi, politikai szerepvállalás Finnországban

	<i>N</i>	Az elmúlt 12 hónap- ban (%)	Régebben vállalt (%)	Még nem, de lehet (%)	Nem és nem is akar (%)	Összesen (%)
Tiltakozó levél, petíció aláírása	1247	17,1	32,1	35,7	15,2	100
Bizonyos termékek bojkottja	1254	28,0	18,0	29,7	24,3	100
Részvétel tüntetésen, demonstráción	1289	2,2	11,6	35,9	50,3	100
Részvétel politikai gyűlésen	1259	5,8	24,0	36,5	33,8	100
Kapcsolatfelvétel politikussal	1283	8,2	16,0	48,4	27,4	100
Pérez adományozása vagy gyűjtése	1273	14,6	25,9	25,5	34,0	100
Kapcsolatfelvétel a médiával	1300	5,9	14,0	43,3	36,8	100
Véleménynyilvánítás internetes politikai fórumokon	1275	2,2	2,8	31,7	63,3	100

Ezek azok a cselekvések, melyeket Teorell (2003) 'manifesztnek' nevez, hiszen így az egyén kinyilvánítja politikai preferenciáit a köz felé. A magasabb részvételi arány ezen cselekvésekben arra is utal, hogy Finnországban valószínűleg gyakrabban kerül sor ilyen akciókra, és bevett gyakorlatnak számít petíciók aláírása, vagy valamilyen termék bojkottja. A tüntetésen, demonstráción való részvétel, amely Teorell szerint szintén a manifeszt cselekvések közé tartozik, azonban viszonylag alacsony a többihez képest. Feltűnő az is, hogy a minta fele nem is szándékozik nyilvánosan tüntetni. Elképzelhető, hogy Finnországban egyrészt nem igazán fordultak elő a kérdéses időpontban vagy előtte politikai demonstrációk, illetve, hogy más úton tartják inkább befolyásolhatónak a hatalmat, mint a fent említett manifeszt tevékenységek esetében. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy miért hajlandóbbak a finn állampolgárok politikai gyűlésen részt venni, mint demonstráción? A kettő közötti különbség valószínűleg ott húzódik meg, hogy a demonstráció, tüntetés provokatív, míg a politikai gyűlés sokféle fórumon történhet, nem feltétlenül van provokatív célja. Ahhoz, hogy ezt a kérdést tisztázni tudjuk a finn társadalomban, behatóbban szükséges ismerni a finn politikai kultúrát.

További kiugró adat az internetes véleménynyilvánítás alacsony, és az ettől való elzárkózás magas aránya. Az előbbire magyarázat lehet az internethasználat alacsony mértéke, amint azt a kérdőívben szereplő egyik változó mutatja. A minta

65,7% sosem használja az internetet.⁶ Ugyanúgy azonban, mint Magyarországon, ettől a véleménynyilvánítási formától tartózkodnak leginkább az emberek a felsoroltak közül. Úgy tűnik, az internetes politikai fórumokon való részvételnek még Finnországban sem alakult ki a hagyománya 2004-ben.

A magyar válaszadók és a finn válaszadók attitűdjében azonban jelentős különbséget találunk. Hiszen míg Magyarországon a minta legnagyobb részét a társadalmi, politikai szerepvállalást elutasítók tették ki, Finnországban nyitottabbak az emberek ezekkel szemben. Az adatok azt mutatják, hogy két esetet kivéve (demonstráció és internetes vélemény-nyilvánítás) nagyobb arányban vannak azok, akik hajlandóak részt venni a tevékenységek valamelyikében, mint akik soha nem vállalnának ilyen szerepet. A finn állampolgárok nyitottabbak a demokrácia eszközeire, ami a különböző manifeszt akciókat illetve a politikussal, médiával történő kapcsolatfelvételt illeti, a hatalom befolyásolása céljából. E kérdésblokk elemzése alátámasztotta azt, hogy Finnországban, – a demokrácia messzebbre nyúló gyökeirei folytán – az emberek jobban élnek, és hajlandóak élni a számukra rendelkezésre álló eszközökkel a demokrácia hatékony működtetése érdekében.

2. CIVIL TÁRSADALOM – KÖZÖSSÉGI TAGSÁG

A kérdőívben ötfajta szervezeti tagságra kérdeztek rá. Ezek a közösségek négy különböző dimenzióba oszthatók, mégpedig a politikai, a foglalkoztatási/szakmai, a vallási és a szabadidős dimenzióba, az ötödik pedig az egyéb kategória. A civil szférába tartozónak tekintem a politikai párt és a szakmai társaság kivételével mindegyik csoportot.

Nemcsak a tagságra kérdeztek rá a kérdőívben, hanem megkülönböztették az aktív és passzív tagokat, valamint azokat, akik korábban tagjai voltak valamelyik csoportnak.

2.1. Magyarország

Azt látjuk, hogy alacsony a szervezetekben, közösségekben való tagság aránya Magyarországon. Az aktív és a passzív tagokat együttvéve is legfeljebb csak a minta 30 %-a –az egyházi, vallási gyülekezet esetében- tartozik valamilyen csoportba. Az egyházi gyülekezet esetében vannak a legkevesebben azok, akik régebben tagok voltak, de most már nem azok. A passzív tagság kiemelkedő aránya (20,4%) utalhat a formális tagságra, vagyis arra, hogy valakit esetleg gyermekkorában megkereszteltek, tehát formálisan egy egyházhhoz tartozik, de nem gyakorolja a vallását. Azonban ennél a kategóriánál is többségben vannak azok a válaszadók, akik sosem voltak tagjai vallási közösségnek, arányuk 67,1%.

⁶ Magyarországra vonatkozóan a rendelkezésre álló adatbázisban sajnos erre a kérdésre nincsenek adatok

4. Táblázat: Közösségi tagság Magyarországon

	<i>N</i>	Tagja és aktív (%)	Tagja, de passzív (%)	Korábban tagja volt (%)	Sosem volt tagja (%)	Összesen (%)
Politikai párt	1025	1,2	0,2	5,6	93,0	100
Szakszervezet, üzleti vagy szakmai társaság	1029	4,4	5,7	38,9	51,0	100
Egyház, vallási gyülekezet	1026	8,7	20,4	3,8	67,1	100
Sport, szabadidős vagy kulturális egyesület	1031	4,8	2,4	14,1	78,8	100
Más önkéntes szervezet	1029	2,5	1,3	4,0	92,2	100

Az elhagyók száma a szakszervezeti vagy szakmai társaság esetében a legmagasabb, 38,9 %. Valószínűleg ebbe a kategóriába nem is az önként elhagyók tartoznak, hanem azok, akik azért nem tagjai ilyen szervezetnek többé, mert már nem részei a munkaerő-piacnak, nyugdíjba vonultak. Ezt a feltételezést megerősíti, hogy azon válaszadók életkora, akik korábban tagjai voltak szakszervezetnek vagy szakmai társaságnak tíz évvel magasabb (56,2 év) a minta átlagéletkoránál (46,6 év). Továbbá figyelembe kell venni, hogy a tagságnak feltétele a munkaerő-piaci beágyazottság, tehát a tanulók és munkát keresők kiesnek a tagok köréből. Erre utal, hogy azok átlagéletkora, akik sosem voltak tagjai ilyen szervezetnek a minta átlagánál alacsonyabb: 39,4 év.

A politikai párt esetében találjuk a legalacsonyabb tagsági arányokat, mind az aktív, mind a passzív tagokat együttvéve, még a minta 2%-át sem érik el. Legnagyobb hányadot itt is azok tesznek ki, akik sosem tartoztak politikai pártba (93%).

Végül feltűnően alacsony a szabadidős egyesületekben vagy más önkéntes szervezetekben részt vevők aránya. Utóbbinál magasabb azok aránya, akik sosem voltak tagjai ilyen szervezeteknek. Figyelembe kell azonban venni, hogy nem egyértelmű mit értenek a kérdőív készítői az önkéntes szervezet alatt, Magyarországon ez az elnevezés nem annyira elterjedt, mint az angolszász nyelvterületen (voluntary associations), illetve maguk ezek a szervezetek sem játszanak olyan mértékű szerepet a magyar közéletben, mint Európa más országaiban.

2.2. Finnország

Finnországban más képet kapunk a közösségekbe való tartozásról. Azt látjuk, hogy – a politikai párt kivételével – mindegyik kategóriánál többségben vannak együttvéve azok, akik aktív vagy passzív tagok, illetve valaha tagok voltak. Ugyanúgy, mint Magyarországon, itt is a politikai pártokba tartoznak legkevesebben, 82,6 %-ot tesznek ki azok, akik sosem voltak tagjai. Az aktív tagság ennél a szervezetnél a legalacsonyabb mértékű, mindössze a megkérdezettek 1,5 %-a tartja magát aktív párttagnak.

5. Táblázat: Közösségi tagság Finnországban

	<i>N</i>	Tagja és aktív (%)	Tagja, de passzív (%)	Korábban tagja volt (%)	Sosem volt tagja (%)	Összesen (%)
Politikai párt	1292	1,5	7,4	8,4	82,6	100
Szakszervezet, üzleti vagy szakmai társaság	1294	5,7	49,8	16,3	28,1	100
Egyház, vallási gyülekezet	1276	7,0	61,2	11,7	20,1	100
Sport, szabadidős vagy kulturális egyesület	1289	23,0	17,3	31,3	28,4	100
Más önkéntes szervezet	1006	15,5	20,5	15,3	48,7	100

A szakszervezeti, szakmai társaság és a vallási gyülekezet esetében a legmagasabb a passzív tagok aránya. Az előbbinél majdnem a válaszadók fele, 49,8%, az utóbbinál pedig 61,2% tartozik ebbe a kategóriába. Talán azért is, mert ennél a két csoportnál értelmezhető leginkább az aktív és passzív tagság közötti különbség. A passzív tagok valószínűleg azok, akik csak formálisan tagjai ezeknek a csoportoknak, nem vesznek részt a csoport életének szervezésében, programok tartásában, esetleg csak „papíron” tartoznak ehhez a társasághoz, de nem járnak el a különböző alkalmakra.

Az aktív tagok aránya a sport, szabadidős vagy kulturális egyesületekben a legmagasabb: 23%. Ennél a kategóriánál már nehezebben értelmezhető a passzív és az aktív tagság közötti különbség. A kulturális és szabadidős egyesületnél elképzelhető, hogy az tartja magát passzív tagnak, aki csak ritkán jár el az alkalmakra, nem vesz részt azok szervezésében stb. Habár az aktív tagok aránya kiemelkedő e kategóriában, azt látjuk, hogy azok aránya, akik korábban tagjai voltak szabadidős egyesületnek még magasabb, 31,3%. Ezen adatokból tehát nem tűnik ki, hogy

látványosan megnövekedett volna a személyes fejlődést szolgáló szervezetekben való tagság, mint ahogyan azt Rothstein és Stolle (2003) feltételezték. Az egyéb önkéntes szervezetek esetében azok vannak többségben, akik sosem voltak tagjai ilyen csoportnak, a minta majdnem felét, 48,7 %-ot tesznek ki. Azonban az aktív és passzív tagok aránya együttvéve, a magyarországi adatokhoz képest, viszonylag magas a megkérdezettek körében, kb. 35%.

Az adatok azt mutatják tehát, hogy a finn társadalomban – a magyarhoz képest – a lakosság sokkal nagyobb hányada tartozik valamilyen civil vagy egyéb közösségbe. Még jobban kirajzolódik ez az eredmény, ha megnézzük azt, hogy milyen arányban vannak a két országban azok, akik sohasem voltak tagjai egyik csoportnak sem.⁷ Ez az arány Magyarországon 31,4%, míg Finnországban mindössze 6,5% (lásd Függelék II). A finn civil szféra tehát kiterjedtebbnek és erősebbnek tűnik a magyarnál, ami összhangban van a korábbi kutatásokkal és feltételezéseinkkel. Lássuk most a vizsgált két változó, a szervezeti tagság, civil társadalom és a politikai, társadalmi szerepvállalás összefüggéseit a két országban.

3. CIVIL TÁRSADALOM ÉS A TÁRSADALMI, POLITIKAI SZEREPVÁLLALÁS ÖSSZEFÜGGÉSEI

Az elemzés átláthatósága érdekében a vizsgált változókból összevont változókat hoztam létre. A politikai, társadalmi szerepvállalás esetében a négy válaszlehetőséget három kategóriába vontam össze. Együttesen vizsgálom azokat a válaszadókat, akik valaha részt vettek a felsorolt tevékenységekben, tehát az elmúlt 12 hónapban vagy annál régebben. Hiszen a mi szempontunkból nem lényeges az idődimenzió, hanem csak a részvétel, annak szándéka, illetve az attól való elhatárolódás megkülönböztetése. A közösségi tagságot mérő változónál két csoportba vontam össze az eredeti négy kategóriát. Az első kategóriába tartoznak azok, akik a megkérdezés időpontjában tagjai – akár aktív, akár passzív-, valamint azok, akik korábban tagjai voltak a felsorolt csoportoknak. A második kategóriába azokat soroltam, akik ezeknek sosem voltak tagjai. A társadalmi tőke szempontjából ugyanis – úgy gondolom – a választóvonal e két kategória között húzódik. Hiszen azok esetében is, akik valaha tagok voltak, kiépültek a kapcsolathálózatok, elsajátították a csoportban működő normákat és nagyobb társadalmi bizalomra tettek szert, mint azok, akik sosem tartoztak valamely csoportba. Természetesen eltérő mértékű a társadalmi tőke ereje az aktív, a passzív és a régi tagok között, azonban a hangsúlyt most nem erre a szempontra helyezzük, hanem arra, hogy önmagában a csoporttagság által kiépülő társadalmi tőke hatással van-e a politikai, társadalmi szerepvállalásra.

⁷ Ezt a *Count* eljárással tudjuk megvizsgálni, amikor is összeszámoltatjuk, hogy hányan válaszolták azt, hogy aktív, vagy passzív tagjai jelenleg, illetve korábban tagjai voltak valamely csoportnak. Így megkapjuk azok arányát, akik egyik szervezet esetében sem válaszolták a fenti lehetőségek valamelyikét, tehát sosem tartoztak a felsoroltak közül semmilyen csoportba.

A csoporttagság és a társadalmi, politikai aktivitás összefüggését akképpen vizsgáltam, hogy az öt csoportban egyenként összevettem a tagok és nem tagok részvételét minden egyes felsorolt akcióban. E vizsgálat alapján az rajzolódott ki, hogy egyes csoportokban való tagság minden akció esetében befolyásolja a részvételt. Más csoportoknál a tagság bizonyos akciók esetében nincsen hatással a részvételre.

Az alábbi táblázatban azt látjuk, hogy Magyarországon az egyes csoportokban melyek azok a társadalmi, politikai szerepvállalások, amelyek esetében nincs szignifikáns különbség a tagok és nem tagok között ($\alpha=0,05$ mellett).

6. Táblázat: Csoporttagság és társadalmi, politikai szerepvállalás összefüggése Magyarországon

Csoport / Szervezet	Társadalmi/ politikai szerepvállalás, amely esetében nincs szignifikáns különbség tagok és nem tagok között	Pearson-féle Chi ² értéke	Szignifikancia érték
Politikai párt	Internetes véleménynyilvánítás	5,005	0,082
Szakszervezet, szakmai társaság	Bojkott	1,115	0,573
	Demonstráció	3,148	0,207
	Kapcsolatfelvétel a médiával	0,906	0,636
Egyház, vallási gyülekezet	Kapcsolatfelvétel a médiával	3,808	0,149
Sport, szabadidős egyesület	-	-	-
Más önkéntes szervezet	-	-	-

A táblázat azt mutatja, hogy három csoport esetében találunk olyan aktivitást, amely független a csoporttagságtól. A politikai párttagság, – a felsorolt tevékenységek közül – az internetes véleménynyilvánítás esetében nem releváns. Bizonyos termékek bojkottálása, demonstráción való részvétel vagy a médiával történő kapcsolatfelvétel független attól, hogy valaki szakszervezeti tag-e, vagy sem. Az egyházi, vallási gyülekezet tagjai és nem tagjai pedig szintén a médiával való kapcsolatfelvétel esetében nem különböznek egymástól. Azonban mind a szabadidős egyesületek, mind az önkéntes szervezetek esetében azt találtuk, hogy minden egyes társadalmi aktivitás tekintetében szignifikáns különbség van az e csoportba

tartozók és nem tartozók között. Van tehát kapcsolat a csoporttagság és társadalmi aktivitás között. Lássuk ugyanezt Finnországban is.

7. Táblázat: Csoporttagság és társadalmi, politikai szerepvállalás összefüggése Finnországban

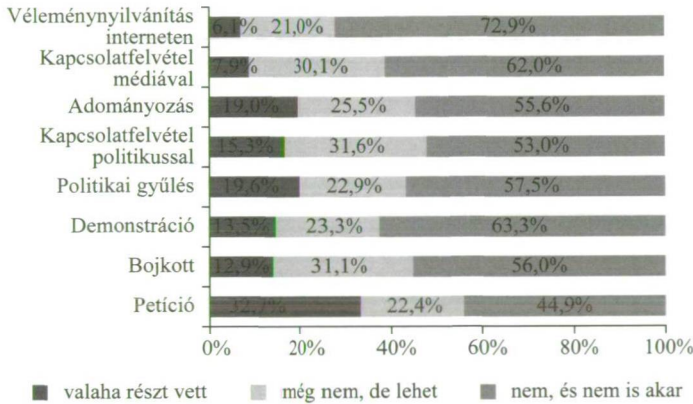
Csoport / Szervezet	Társadalmi/ politikai szerepvállalás, mely esetében <u>nincs</u> szignifikáns különbség tagok és nem tagok között	Pearson-féle Chi ² értéke	Szignifikancia érték
Politikai párt	Petíció	0,579	0,749
	Bojkott	4,702	0,095
	Internetes véleménynyilvánítás	1,164	0,559
Szakszervezet, szakmai társaság	Bojkott	3,049	0,218
	Demonstráció	2,122	0,346
	Internetes véleménynyilvánítás	2,987	0,225
Egyház, vallási gyülekezet	-	-	-
Sport, szabadidős egyesület	-	-	-
Más önkéntes szervezet	-	-	-

Finnországban is hasonló kép rajzolódik ki, mint Magyarországon a két változó összefüggéseit tekintve. Itt két olyan csoportot találunk, amelynek tagjai és nem tagjai között nem mutatkozik különbség bizonyos társadalmi, politikai aktivitásban. Az egyik a politikai párt, amelynél a petíció aláírása, termékek bojkottálása, és az internetes véleménynyilvánítás esetében nincsen hatása a tagságnak. Szintén három akcióban való részvétel esetében nincsen különbség szakszervezeti tagok és nem tagok között: ezek a bojkott, demonstráció és az internetes véleménynyilvánítás. A többi csoport esetében, – tehát a vallási gyülekezetnél, szabadidős egyesületnél és önkéntes szervezetnél – mindegyik társadalmi, politikai aktivitásban való részvétel összefügg a csoporttagsággal.

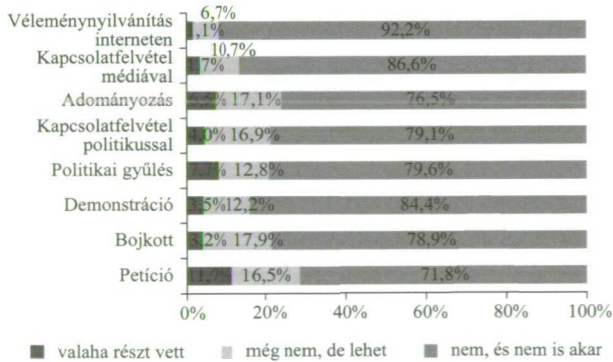
Azt látjuk tehát a fenti két táblázat alapján, hogy mind Magyarországon, mind pedig Finnországban összefüggés van a társadalmi szerepvállalás és a csoporttagság között, hiszen eltérő a tagok és nem tagok aktivitása. Kirajzolódik, hogy mindkét országban leginkább a civil szférába sorolható csoportok esetében találunk ilyen összefüggést, habár Magyarországon a politikai párt és az egyházi gyülekezet esetében is csak egy kivételt találtunk.

Milyen irányú az összefüggés a két változó között? Lássunk e kérdés megválaszolására egy példát, mégpedig a szabadidős egyesületek tagjai és nem tagjainak aktivitására vonatkozóan Magyarországon.

1. ábra: Szabadidős egyesületi tagok társadalmi aktivitása

2. ábra: Szabadidős egyesületben nem tagok társadalmi aktivitása

A diagramokon látszik, hogy a szabadidős, sport vagy kulturális egyesület tagjai aktívabbak, vagyis nagyobb arányban vállalnak szerepet, és nagyobb arányban nyitottak a részvételre a felsorolt akciókban. Azok közül, akik nem tagjai ilyen csoportnak, a legtöbben elzárkóznak a társadalmi, politikai szerepvállalástól.

Finnországban is kirajzolódik ez a különbség tagok és nem tagok között. A tagok körében kisebb arányban vannak azok, akik még nem vettek, és nem is akarnak részt venni a vizsgált tevékenységekben, mint a nem tagok körében.

A többi csoport esetében is a példán bemutatott összefüggést tapasztaljuk

csoporthoz tartozás és a társadalmi, politikai szerepvállalás között. Azon akciók esetében, amelyeknél szignifikáns különbséget találtunk tagok és nem tagok között aktivitásukban, a tagok nagyobb arányban vállaltak részt, és mutatnak hajlandóságot a részvételre különböző társadalmi, politikai tevékenységekben, mint a nem tagok.

IV. ÖSSZEGLZÉS

Elemzésemben a társadalmi tőke és demokrácia összefüggésének koncepcióját alapul véve azt vizsgáltam meg két, egymástól több paraméter mentén különböző társadalomban, hogy milyen különbségek mutatkoznak a társadalmi aktivitás és a közösségi bevonódás kapcsán, valamint, hogy milyen összefüggések fedezhetők fel e két tényező között.

Beigazolódott az a feltételezés, hogy Finnországban aktívabbak az emberek a társadalmi, politikai szerepvállalás terén. Az adatok azt mutatták, hogy a kérdőívben szereplő akciók majdnem mindegyike esetében nagyobb arányban vannak azok, akik részt vettek illetve hajlandóak részt venni, mint akik nem. Magyarországon azonban a válaszadók nagyobbik része nem vett részt és nem is akar részt venni ilyen tevékenységekben. A két ország közötti különbség leginkább az attitűdökben mutatkozott meg, hiszen míg a magyar társadalomban az elzárkózás volt jellemző, addig Finnországban nyitottság jellemezte a válaszadókat a társadalmi, politikai szerepvállalás tekintetében. Elemzésemben nem tértem ki arra, hogy milyen tényezők állnak az aktivitás mögött, hogy kik azok, akik hajlandóak a társadalmi, politikai szerepvállalásra, illetve azok, akik elzárkóznak előle.⁸

Eltérést tapasztaltunk, a várakozásoknak megfelelően, a csoporttagság, a szervezeti bevonódás esetében is. A finnek között nagyobb arányban vannak azok, akik valamilyen szervezetnek, egyesületnek a tagjai, míg Magyarországon csak kevesen tartoznak a felsoroltak közül valamely csoportba. Legmarkánsabban a szabadidős egyesületek és az önkéntes szervezetek tagsága esetében rajzolódott ki különbség a két ország között.

A civil szféra kiterjedtsége – mint a társadalmi tőke egyik fontos forrása – összefüggést mutatott a társadalmi, politikai szerepvállalással. Mindkét országban azt láttuk, hogy néhány akció kivételével, a civil szférába nem igazán sorolható csoportok esetében, szignifikáns különbség van tagok és nem tagok között. Vagyis a csoporttagság erősen befolyásolja a társadalmi aktivitást. Finnországban kiterjedtebb a közösségi bevonódás, ezzel is magyarázható az erősebb aktivitás a társadalmi, politikai akciókban. A civil társadalom ereje és kiterjedtsége tehát hozzájárul a demokrácia hatékony működéséhez. Magyarországon is azt az összefüggést tapasztaltuk, hogy az egyesületi tagok nagyobb arányban vesznek részt

⁸ Erre a társadalmi, politikai akciókban résztvevők alacsony elemszáma sem adott lehetőséget.

és hajlandóak részt venni a különböző akciókban. Azonban hazánkban ők vannak kisebbségben, míg Finnországban ők alkotják a többséget.

E tanulmányban nem volt céloom feltárni a társadalmi, politikai aktivitást befolyásoló tényezőket, csupán a közösségi tagság szempontjából vizsgáltam az összefüggést. Bizonyára további tényezők is – mint pl. a bizalom – hatással vannak rá, ez a kérdés azonban egy másik elemzés témája lehetne. Érdekes kérdés továbbá az is, hogy kik a tagjai a különböző csoportoknak, van-e esetleg olyan közös jellemző, amely mind a csoporttagságot, mind a társadalmi aktivitást meghatározza, magyarázza. Mindezek a kérdések további vizsgálódásra ösztönözhetnek.

IRODALOM

- Bourdieu, Pierre (1999): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei. Válogatott tanulmányok.* Budapest: Új Mandátum Kiadó
- Coleman, James (2006): A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. In Lengyel György – Szántó Zoltán (szerk.): *Gazdaságpszichológia. Szöveggyűjtemény.* Budapest: Aula Kiadó
- Csapody Tamás (2008): Esélyteremtő civil szervezetek Magyarországon. In Kopp Mária (szerk.): *Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban.* Budapest: Semmelweis Kiadó
- Csáth Magdolna (2002): *Erős társadalmi tőke, sikeres nemzet.* In Valóság (5)
- Geszti Judit (2003): Civil társadalom, civil szervezetek és az Európai Unió. In *EU Working Papers 3/2003.* http://elib.kkf.hu/ewp_03/ewp_0303_02.pdf
- ISSP 2004: Citizenship. Codebook, ZA Study 3980. http://www.za.uni-koeln.de/data/en/issp/codebooks/ZA3950_cdb.pdf
- Klinge, Matti (1993): *Finnország rövid története.* Nyíregyháza: Forma Kiadó
- Kopp Mária – Skrabski Árpád (2008): Hogyan teremthető politikai közösség egy individualista társadalomban? In: *Századvég*, 4 (50.)
- OECD 2001: *The Well-being of Nations: The Role of human and social capital.* <http://www.oecd.org/dataoecd/48/22/1870573.pdf>
- Orbán Annamária – Szántó Zoltán (2006): A társadalmi tőke koncepciója. In: Szántó Zoltán (szerk.): *Analitikus szemléletmódok a modern társadalomtudományban.* Budapest: Helikon Kiadó
- Putnam, Robert (1993): *Making Democracy Work.* Princeton, Princeton University Press
- Putnam, Robert (2006): Egyedül tekézni: Amerika csökkenő társadalmi tőkéje. In: Lengyel György – Szántó Zoltán (szerk.): *Gazdaságpszichológia. Szöveggyűjtemény.* Budapest: Aula Kiadó
- Rothstein, Bo – Stolle, Dietlind (2003): Introduction: Social Capital in Scandinavia. In: *Scandinavian Political Studies*, 26 (1)

- Skrabski Árpád (2008): A társadalmi tőke változásai Magyarországon az átalakulás időszakában. In: Kopp Mária (szerk.): *Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban*. Budapest: Semmelweis Kiadó
- Son, Joonmo – Lin, Nan (2007): Social capital and civic action: A network-based approach. In: *Social Science Research* 37: 330-349.
- Tamás Veronika (2005): Civil társadalom és önkormányzat. In Szabó Máté (szerk.): *Civil társadalom: Elmélet és gyakorlat*. Budapest: Rejtjel Kiadó
- Teorell, Jan (2003): Linking social capital to Political Participation: Voluntary associations and networks of recruitment in Sweden. In *Scandinavian Political Studies*, 26 (1)
- Toqueville, Alexis de (1983): *A demokrácia Amerikában: válogatás*. Budapest: Gondolat Kiadó
- Unger Anna (2005): Demokrácia – közvetlen demokrácia – civil társadalom. In Szabó Máté (szerk.): *Civil társadalom: Elmélet és gyakorlat*. Budapest: Rejtjel Kiadó

FÜGGELÉK

I. ANOVA – teszt: Magyarország és Finnország különbségei az egyes társadalmi szerepvállalásokban

	F-értéke	Szignifikancia érték
Tiltakozó levél, petíció aláírása	578,436	0,000
Bizonyos termékek bojkottja	812,548	0,000
Részvétel tüntetésen, demonstráción	172,459	0,000
Részvétel politikai gyűlésen	324,308	0,000
Kapcsolatfelvétel politikussal	446,629	0,000
Pénz adományozása vagy gyűjtése	425,956	0,000
Kapcsolatfelvétel a médiával	428,288	0,000
Véleménynyilvánítás internetes politikai fórumokon	126,463	0,000

II. Csoporttagság összevont mutatója

	Magyarország		Finnország	
	N	Érvényes %	N	Érvényes %
<i>Egyik csoportnak sem volt soha tagja</i>	325	31,4	88	6,5
Egy csoportnak (volt) tagja	342	33,0	152	11,2
Két csoportnak (volt) tagja	265	25,6	339	25,0
Három csoportnak (volt) tagja	75	7,2	403	29,8
Négy csoportnak (volt) tagja	27	2,6	284	21,0
Öt csoportnak (volt) tagja	2	,2	87	6,5
Összesen	1035	100,0	1354	100,0

X132941

